

בצל ירושנה רוחנית

מאת

ענת פיינברג

היא לא השתייכה לעדת המבקרים הספורים תיים המתהדרים במונחים מדעיים; היא לא בנתה בניינים פורחים באוויר מ"תבניות" מילוליות או צורניות שנמצאו לה בטקסט הספרותי; היא לא התמחיתה בתקופה אחת או כסופר אחד ומיצתה את הנושא עד שה יצירה הפכה לגל של מלטים הסרות משמעות; היא שייכת לאסכולת הביקורת הנדחקת ה" צדה במרפקיה הגסים של אחותה המתיימרת למדעיות מורביית.

המשורר המבקר האנגלי מתיו ארנולד כותב במסתו הנודעת על "תפקיד הביקורת בהווה" כי ביקורת היא "גסיון אובייקטיבי ללמד ולהפיץ את המיטב הידוע והנהגה בעולם". ביקורת ספרותית פוריה ומשובחת מסרת חדשות. על המבקר מוטלת איופא, אחריות כפולה, שהרי הוא מספק מזון ודחני הן לקורא והן לסופר. ירושתה הרוחנית של המבקר גיטה אביגור שנפטרה לא מכבר בבחי 'מיה' שיכתה למיטב שעליו היו מוסבים דבריו של ארנולד. שליטת כרכי הביקורת שכתבה במרוצת חייה — "השקף אחורה בעצב", המורטת על הפסנתר. החול" וי "בצל, הוכרונות" — הם בבואה לעולם רחני ירושני עשיר ביותר, עזרת לאהבת ספר אמיתית ולהבנה ספרותית מעוררת.

במשך שנים רבות נתפרסמו מאמריה של גיטה אביגור בכמות הספרותיות השונות. המבקרת הגיכה בעירוניות ובחושיים מבורכים על הנעשה בעולם הספרות בארץ ובעולם. אך עתונות היא הבית ללא התהית: מאמרים נדפסים, מאמרים נשכחים; רק עתה, כשר מונחים לפני שלושת הכרכים יהדיו, אני עומדת על רוחב היריעה, הספרותית של ה" מבקרת. את ספרה הראשון, "השקף אחורה בעצב", היא מייחדת לעיונים בספרות ה" עברית: היא דנה ביצירותיהם של שופמן, כורלא, מגד, ברטוב, יהושע, עוז, גולן וקניוק. הדיון מתמקד תמיד בטקסט הספרותי הספציפי, אך אינו מתעלם מהשפעה סוציו- היסטוריות על היצירה הספרותית (כך, למשל, מייחדת גיטה אביגור מאמר ייחוד לדין ב"סופרים ישראלים בצל השואה"). הבדיקה התמאטית מושלמת עליידי בדיקה צורנית-סגנונית של הטקסט, וכל זאת תוך מסירות מופלאה וענווה.

"הפורטת על הפסנתר הכחול" הוא כרך המסות השני. כאן נקבצו המאמרים ה" עוסקים בספרות העולם. מה רחבה הידיעה ומה רחב הידע! לא סופר אחד, לא ספרות אומה אחת, גם לא תקופה ספציפית, כי אם עניין ואהבה בקשת רחבה של יצירות, למן מהותנו של שקספיר, מולייר, דה סאד וההוג הספרותי של מאדאם דה-סטאל, ועד לספרות גרמניה בת ימינו. שליטתה במספר שפות (גם זו תכונה שאינה אופיינית למבקרינו הצעירים) איפשרה לה גיטה ישרה אל יצירות מופת אירופאיות.

הכרך השלישי והאחרון, "בצל הוכרונות" נחתם כשהייתה כבר על ערש-דויה. כאן כונסו מאמרים הדנים בספרות הארץ ובספרות ה" עולם, כהד לשני הכרכים הקודמים. המבקרת עוסקת, בין היתר, בשיירתם של יהודה עמיחי, דויד אבידן ונתן זך, ושומרת יפה על האיוון (בביקורת) שבין ה"כלי", ל"תוכן". מסה אחת מיוחדת לאידיולוגיה של טרנזיטובסקי ואחרת ל"שירת המסורתי" של ש. שלום. בספרות העולם — שוב קשת רחבה — "דיר זיוואגו", יצירותיו של מאקס פריש, "הקורטס האלכסנדרוני" של לורנס דארל, ומאמרים מקיפים יותר כדוגמת, אגדה ר" מחולוגיה", העוסק בנילגולים של מיחוסים

וסאגות בספרות העבר ובספרות המודרנית. בספר זה כללה המחברת מאמר אחד שאינו לו קשר ישיר לטקסט ספרותי כלשהו. אך הוא חושף בפני הקורא את עולמה הפנימי של המבקרת. יתר על כן, ההרהורים על הגברת פאולה אינולד, בתו של איש הספרות, ד"ר ארנולד, נצד לתרבות אירופה ה"טובה", ההולכת ונעלמת מן הנוף שלנו. הם מעין סקיצה אוטוביוגרפית של המחברת עצמה. פאולה ארנולד היא פמל לתרבות שלמה, לרוחניות ולאהבת ספר, וגם — לאהבת ה" טבע, הצומח והחי, ולאהבת הבריות. ראיית ילדות מבשילה ברבות הימים לראייה בוגרה, והרשימה הקצרה מסתיימת במשפט, שעתה — עם הסתלקותה של המבקרת — יש בה לא מעט אירוניה: "עתה, כשאני מתבוננת בעצב אין קח בקברים הנפתחים סביב לי, אני מתחילה לחוש בנטל הוכרונות המצטבר רים, נטל שייילד ויכהה, כך אני יודעת, משנה ל"שנה" (שם, 113).

רשימותיה של גיטה אביגור היו על-פירוב קשורות בטבורן אל ה"אירוע", שבחדשות, והמבקרת הייתה מודעת לכך, וגם התייחסה לכך באירוניה — אך יחד עם זאת, דומה ש"יצילה תמיד את ההזדמנות שניתנה לה כדי לרדת לעומקם של דברים, כאשר כתבה על הספר החדש, תקרה ודרשה מה קדם לו, וניסחה לעמוד על מקומו בבנין הספרותי השלם.

דבריה, כפי שכבר רמזתי, אינם אקדמיים, ואינם מתהדרים בכונתים הידועים אך ורק לאנשי מקצוע. הם זורמים כלא מכושלים מיננתיים מתוך כוונה, כנראה, לקרב את הספרות אל רק ל"עלית". המקורבת אליה ממילא, כי אם לפתוח צוהר לכל מי שספר וספרות מעניינים אותו. לסופר הכותב אכן משמשים המאמרים הללו קרקע פוריה בנוסח ארנולד, לקורא — צוהר אל הידוע והנהגה בעולם שלנו, ולשניהם כיתח — אם יורשה לי לשאול מאמר של המשורר האנגלי פיליפ סידני ולהעבירו לתחום ביקורת הספרות — מקור של דעת והנאה.

אבדה לנו לא רק מבקרת מסורה ומבינה, כי אם גם אהבת ספר מן "הדור הישן" בעלת רגישות ועסם מעודן.